

UPSALA HÖGRE ALLMÄNNA LÄROVERKS FILATELISTFÖRENING I BÖRJAN AV 1890-TALET

Av Gösta Bodman.

Professor Gösta Bodman är född 5/8 1875. Deltog såsom fysiker i svenska sydpolsexpeditionen 1901—03, fil dr 1906, lärare vid Göteborgs högre samskola 1907—16, professor i kemi, mineralogi och geologi vid Chalmers tekniska högskola 1916—40. Tjänstgör sedan 1942 vid Tekniska Museet i Stockholm. Har utgivit ett flertal skrifter i kemi, meteorologi, petrografi och geologi samt om olika industrianläggningar.

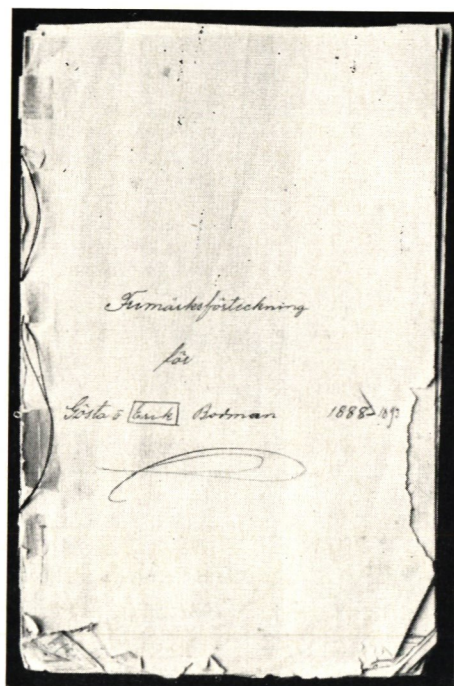
För så vitt det gällde tidsfördriv inomhus under mörka regniga och ruskiga kvällar har jag som skolpojke ej tillnärmelsevis haft så stort nöje av något annat som av frimärkssamlandet. Det blev en hobby som jag sedan kommit att fullfölja under hela mitt liv, men givetvis med såväl högkonjunkturs- som lågkonjunktursperioder. Och praktiskt taget har jag lagt mig till med en inrotad vana att aldrig kasta ett frimärke eller en helsak i papperskorgen.

Början till mitt frimärkssamlande kan jag i viss mån anknyta till ett sedermera mycket bekant svenskt filatelistnamn. Min äldre bror Erik hade, då han gick i den förberedande skolan i Uppsala, en klasskamrat som samlade märken. Pojken hette Georg Backman¹⁾ och var som bekant den förste innehavaren av det svenska 3 skilling banco gul.

Från denne Backman smittades min bror och därmed även jag att börja det roliga frimärkssamlandet.

¹⁾ Omkring år 1940 träffade jag Georg Backman i Borås. Han var då överste och vittne vid en studentexamen där jag var censor. I hans närvaro fick en examinand i uppgift att räkna ut efter vilken ränta på ränta priset stigit på detta 3 skilling banco-märke sedan 1880 till 1940. Om jag minnes rätt blev svaret omkring 14 %.

Vi bröder hade samlingen tillsammans men det vållade inga svårigheter. Sämjan var hela tiden god. Över samlingen förde vi fr. o. m. 1888 en ordentlig statistik och än i dag har jag kvar ett litet häfte: »Frimärksförteckning för Gösta och Erik Bodman». Den var ordentligt ordnad efter länder. Vi gjorde en genomräkning av vår samling två

Omslagssidan till förteckningen över Gösta och Erik Bodmans frimärkssamlingar.

gångar varje år, dels den 18 maj, Eriksdagen, dels den 24 december för att fördriva den för alla barn så oändligt långa julaftonsförmiddagen.

1888 — 610 st, 1892 — 2 068 st. I allmänhet ökades samlingen med 150 à 200 frimärken per år.

Redan då var det tradition att pojkar började med att klistra upp sina frimärken i skrivböcker med de välkända blå kartongomslagen. Och utan vidare hänsyn klistrade man märkena både på vänster- och högersidor. Det hela ordnat efter länder i bokstavsföljd, men givetvis med Sverige först.

Stor var glädjen när man fick det första förtrycksalbumet, även detta tryckt på båda sidorna och i stort oktavformat. Vilken förtjusning, då man var i tillfälle att få tag i ett märke som fanns avbildat. Samlingen växte emellertid och fordrade större utrymme. Vi lyckades förvärva ett album i kvartformat av »Zische» (eller något ditåt). Där var det endast plats på högersidorna. Men det var lyckligtvis ej alldeles fullständigt. För oss pojkar var detta emellertid bara bra ur den synpunkten, att albumet saknade plats för de sällsyntaste märkena. Albumet blev därigenom icke allt för dyrt. Det rörde sig om fyra kronor eller så. Och så blev sidorna icke så alldeles tomma. Schaubecks album hade man en viss vördnad för, men de voro för dyra.

Till en början gick det ganska långsamt med inköpen. Vi hade icke så gott om pengar. I allmänhet köpte man ej dyrare märken än för 3 à 5 öre, möjligen någon gång för upp till 10 öre. Pengarna hade då ett annat värde än nu. Ett wienerbröd kostade blott 4 öre. Så då förstår man tveksamheten inför utgifterna.

Men så kom vi att flytta till en ny bostad ute på Luthagen i Uppsala. Och där fanns det uppe på vinden en hyresgäst, som kom att till överkomligt pris leverera mängder av mer eller mindre användbara frimärken i och för bytesrörelse med andra pojkar. Vi kallade honom alltid för »Myrgubben», emedan han insamlade och sorterade lump åt välgörenhetssällskapet »Myrorna» i Uppsala.

Med »Myrgubben» gjorde min bror och jag en överenskommelse att av honom köpa alla frimärken han fick efter ett pris av 5 öre per hundra, oberoende av sorterna. När han kom hemdragande med en säck gamla brevkuvert och brevkort från Länsstyrelsen, från någon bank eller från något affärskontor, kunde det ibland bli rätt bra resultat, man fick märken som blevo användbara just som bytesvara.

Givetvis var det mest vanliga märken och sysselsättning blev det med att lägga det hela i blöt för att få bort papperet. Efter torkning buntade vi ihop märkena i buntar om 100 st för kommande byten.

Vid den tiden ersattes de vanliga 12-öres ringmärkena med de röda Oscar II, och det dröjde ej länge förrän dessa fingo på baksidan ett blått posthorn. Det verkade på oss pojkar litet mystiskt, men vi voro liksom litet förberedda på dylikt, nämligen genom en del spanska märken som hade långa siffrenummer på sin baksida. Men något discussionsproblem blev det ej för oss.

Med de överstämplade 12- och 24-öresmärkena, vanliga och tjänste, kom en viss spänning. Man hade liksom på känn att dessa skulle bli utmärkta som bytesvara. Jag fann på en egendomlig affärsmetod för att öka mina dubbletter av de överstämplade. Jag hade en kamrat som under ferierna bodde i Sala. Han hade lånat en bok av mig och glömt den i Sala. För att slippa att skicka efter boken lovade han mig ett överstämplat märke för varje dag tills han återlämnade boken. Möjligen kan det nu efteråt betecknas som någon slags ockerränta, men jag visste att han i sitt hem fick överflöd av märkena i fråga.

»Myrgubben» gav mig ett av mina finaste märken. Än i dag i min samling ser jag med glädje på ett vackert exemplar 6 skilling banco grå som jag fick bland hans lump-frimärken.

Även vill jag nämna en student, nästan släkting, son till ett justitieråd och bror till ett justitieråd, men död i unga år. Han var utom frimärksbiten även i hög grad road av att se barns glädje. Han kom då och då oförberett någon ruskig eftermiddag med sitt frimärksalbum till vår enkla bostad, han fick kliva in genom köket. Och så satt vi kring det runda bordet och fördjupade oss i frimärksfunderingar. Huruvida några slags byten skedde vet jag verkligen icke. Det var nog egentligen vi pojkar som var den mottagande parten, antar jag. För oss var den långa stiliga studentens besök rena högtidsstunder, ty han var ej det minsta hög, han kunde tydligen ta pojkar på det rätta sättet och sätta sig in i deras tankebanor. Och vi vågade resonera öppet med honom fast han väl var c:a 10 år äldre än vi.

Visst offrade man kanske någon gång 25 eller 50 öre på frimärken i Lefflers antikvariat eller i de båda brödbutikerna på Övre Slottsgatan eller i Cederbergs antikvitets- och antikvariatshandel på Svartbäcksgatan.

Men det viktigaste var dock bytesförbindelserna mellan oss skolpojkar i skolan, huvudsakligast på rasterna. Tyvärr måste jag vidgå att vi i de första klasserna rent av även vågade använda morgonbönerna i stora bönsalen för frimärksaffärer. Medan »Kristanders» höll sin morgonbetraktelse, passade man på att köpa och byta märken om man fått en sådan plats att de vaktande lärarna ej kunde få ögonen på ens förehavanden. Jag kommer ihåg att jag under morgonandakten för 2 öre styck inköpte de svenska 30- och 50-öres vapenmärkena.

	51	54	52	57	73	51
1. England	57	62	64	57	73	75
2. Italy	1	1	2	2	2	2
3. Spain	1	2	3	3	3	3
4. Portugal	2	3	5	5	5	5
5. Holland	2	2	2	2	2	2
6. America	1	2	5	5	5	5
7. Germany	39	40	49	50	50	50
8. Russia	4	12	12	12	12	13
9. Egypt	39	41	47	58	60	69
10. Persia	99	105	150	158	158	158
11. Australia	13	26	30	32	36	38
12. India	21	2	59	39	44	52
13. China	1	1	1	1	1	1
14. Japan	11	12	14	14	14	14
15. Siam	12	17	26	28	30	34
16. Java	7	7	10	11	13	13
17. Sumatra	1	1	1	1	1	1
18. Borneo	2	3	3	6	7	7
19. Celebes	3	4	7	7	10	13
20. Moluccas	6	9	14	17	18	24
21. Philippines	39	7	9	10	11	11

År 1889 dog min bror och jag blev ensam om samlingen och fortsatte efter samma linjer som förut.

Vid några speciella märken äro i viss mån minnen knutna. Som höjden betraktades lyckan att kunna komma över dessa egendomliga märken från Goda Hoppsudden, som i sin form trotsade alla andra märken — de egendomliga trekantiga märkena. Ett annat märke som hade en viss nimbus över sig var det som vi kallade »Gullettan», 1-francmärket från Schweiz. Det hade ju dessutom genom sin höga valör något förmöget över sig.

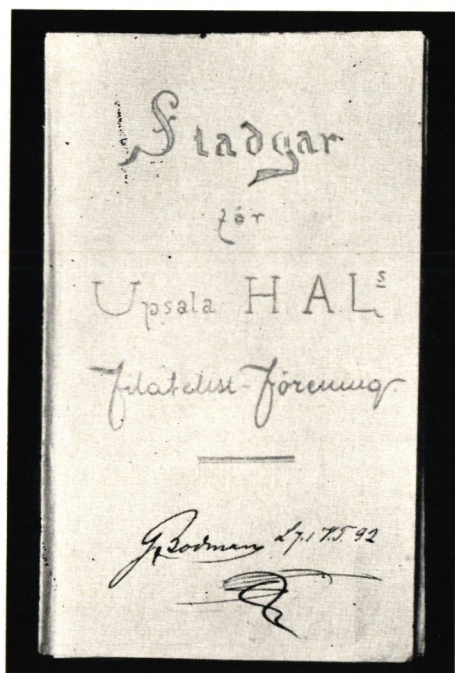
De gamla portugisiska och italienska märkena med porträtt i vit relief voro också mycket högt uppskattade. Och så lärde man sig finessen på de vanliga tyska märkena med skillnaden »Pfennige» och »Pfennig». Däremot voro vi icke insatta i tandningsskillnaden på våra svenska märken.

Möjligen vill jag även tala om den lilla enkla metod jag använde för att någorlunda översiktligt och tillgängligt förvara mina dubletter.

Jag klistrade ihop tomma tändsticksaskar med sina fodral till en slags miniatyrbyrå med ungefär sex lådor i bredd och tio i höjd, eller också i en slags triangelformad »byrå», som blev starkare, med i översta raden 1 ask, i den andra 2, i den tredje 3 askar osv., alltså en slags svinfylking. Och så på varje låda en liten etikett med innehållet.

Tiden gick, man själv och kamraterna blev äldre och så småningom dök tanken upp, att man skulle bilda en förening för att få någon slags stadga i våra frimärksförehavanden, liksom det fanns andra föreningar på gymnasiestadiet.

Så en dag slår vi oss ihop ett 10-tal pojkar och togo steget ut. Den 6 december 1891 hade vi det konstituerande sammanträdet, och på den 12:e sammankomsten hade vi stadgarna klara för »Upsala Högre Allmänna Läroverks Filatelistförening». Dessa förelågo då i hektograferad upplaga och med min handstil. Jag var nämligen sekreterare. Jag gick då i 7: 1 motsvarande nuvarande 3:e ringen. De övriga voro i lägre klasser.

Stadgar för Upsala Högre Allmänna Läroverks Filatelistförening. 1892.

Till en början hade vi sammanträdena i respektive hem eller bostäder. Längre fram sändes jag som föreningens ombud till rektor »Muffe» och lyckades utverka att varannan söndag få låna ett klassrum omedelbart efter skolgudstjänstens slut i och för våra sammanträden.

I allmänhet ville man blott ha gymnasister med i föreningen men undantag gjordes för ett par i 5:e klassen. Ja, till och med en i 4:e valdes in. Men han var son till stadens postmästare, varför han kunde tänkas bli till någon slags nytta genom att förmedla kontakt med postverket. Han hette Viktor Flodman och avancerade långt inom postverket. Men då var han i alla fall bara »välling» i Uppsala.

Vi gymnasister hade ju på känn, att man vid förhandlingar skulle använda tilltalsordet »Herr» och att man skulle begära ordet för att få yttra sig. Flodman var ju överhuvudtaget icke inne i sådana finesser. Min mor berättade att hon i rummet bredvid hört på våra förhandlingar vid något tillfälle, då diskussionen tycks hava varit tämligen livlig. Flodman kastade plötsligt in sin mening utan att ha begärt ordet. Följden blev att ordföranden slog »klubban» i bordet och röt: »Om *herr* Flodman inte håller käften, får *herr* Flodman gå ut.» Tillrättavisningen i sin form med tilltalsordet »Herr» verkade nog litet löjlig, valpartad.

Ett och annat ur de hektograferade stadgarna torde här få plats. Till föreningens kassa betalade var och en en inträdesavgift på 25 öre samt en årsavgift som bestämdes vid årets början men icke finnes angiven. Dessutom inflöt i kassan eller skulle inflyta böter, dels 10 öre för frånvaro från sammanträde, dels 10 öre för oskickligt uppträdande under sammanträde.

Sammankomster höllos varannan söndag. Bytesrörelsen sköttes av de tre s. k. arkivarierna: ordföranden, sekreteraren och kassaförvaltaren.

Bytesmärken skulle vara uppklistrade på tunt papper och numrerade efter Gebrüder Senfs katalog. Även helsaker mottogos. Av frimärken mottogos från en och samma insändare blott 5 ex. av ett och samma märke.

Såvitt jag kan erinra mig mottogos »urvalssändningar» även från skolpojkar, ehuru de icke voro medlemmar. Ätminstone var så fallet med två av mina klasskamrater, den ena son till en professor, den andra son till en överste.

I de första stadgarna voro namnen på medlemmarna upptagna. Utan att stanna vid namnen vill jag ej underlåta att nämna deras öden i

den mån jag vet dem. Hedersledamoten, John Peyron, blev praktiserande läkare, ordföranden, Ingemar Gezelius, blev föreståndare för lantmannaskola, sekreteraren, Gösta Bodman, blev professor i kemi, skattmästaren, Hjalmar Falk, blev major. De övriga blevo: Gösta Grönbeck bankman, Erland Falk kansliråd i ett av departementen. Axel v. Arbin överste, Alfred Andreasson postkontrollör, Thorsten Quennerstedt direktörsassistent vid Stora Kopparberget, Ivar Hök miningenjör och kommandörkapten, Viktor Flodman sekreterare i Generalpoststyrelsen, Lars Rabenius statssekreterare och Anders Laurell direktör vid ett par större massafabriker. Det var ju en icke alls oäven skara frimärkssamlande pojkar. De blevo, som det heter en gång, »män i staten de forna pojkarna».

Vid något tillfälle kom det en notis i Senfs Briefmarkenblatt, att det skulle finnas en frimärksklubb vid Umeå Högre Allmänna Läroverk. Detta gav oss Uppsalapojkar anledning att genom sekreteraren ta upp brevväxling med denna ungefär samtidiga förening med samma intressen som vår.

Till en början utbytte vi stadgar. Det visade sig att Umeåföreningen var stiftad den 20 november 1891 och således tre veckor äldre än den i Uppsala.

Nu efteråt synes mig nog Umeåstadgarna vara grundligare utarbetade än de i Uppsala. Men Umeåpojkarna hade till hedersledamot en juridiskt bildad fängelsedirektör som de antagligen hade anlitat. Vi i Uppsala hade ju också en hedersledamot, men han var blott medicine studerande och frågades knappast till råds då det gällde våra stadgar. Gott om paragrafer var det. Uppsala hade 24 sådana och Umeå 23, således voro vi rätt jämnspelta.

Några ord om Umeåparagraferna, i den mån de skilde sig från Uppsalas. I Umeå bestod styrelsen av sex medlemmar. För inträde fordrades blott en uttalad önskan eller anmälan, under det att i Uppsala man röstade om den anmälde och intagning erfordrade $\frac{3}{4}$ majoritet. Umeå hade en inträdesavgift av 50 öre och en årsavgift av 2: — kr. Men så hade man också ett eget bibliotek ur vilket föreningens medlemmar kunde låna. Bytesrörelsen var fastare ordnad i Umeå, man hade bättre detaljerade bestämmelser.

Förutom stadgarna för de båda föreningarna har jag haft i min ägo ett par svarsbrev från Umeåföreningen, allt nu överlämnat till Postmuseum i Stockholm. Här följer några utdrag ur de två breven.

Medlemmarna i Upsala Högre Allmänna Läroverks Filatelistförening, 1892. Stående: längst t. v. Victor Flodman, i mitten Gösta Bodman.

Det första av den 17 november 1892 ger vid handen att Umeåsällskapet då hade 25 medlemmar. Det var alltså i det närmaste dubbelt så stort som det i Uppsala. I brevet skrev Umeåföreningen uttryckligen att den djupt ångrade att den meddelat sin existens i Senfs tidning. Klubben, som den då kallade sig, blev överlupen av tyska samlare som för bytesförbindelser sökte inträde i Umeåklubben. Man måste vidtaga den radikala åtgärden att rent av offentligen upplösa Umeå-

klubben. Men i stället stiftade man en ny med namnet »Umeå Högre Allmänna Läroverks Frimärkssamlareförening». Och brevet slutade: »Offentliggör aldrig Eder förening förrän I tron att Eder kassa stoppar och I själva haven goda svenska dubletter i massa.»

Och till sist bad de att få ett exemplar av Uppsalaföreningens tidning »Merkurius». Denna Mercurius har nu på gamla dagar vållat mig huvudbry. Antagligen har jag rent av själv en gång skrivit ut tidningen och hektograferat den, men jag har icke det minsta minne av detta. Jag har tillskrivit tre ännu levande medlemmar om saken, bergsingenjör Thorsten Quennerstedt, statssekreterare Lars Rabenius och direktör Anders Laurell. Ingen av dessa hade något minne av publikationen i fråga.

Men i det andra brevet av den 31 januari 1893 tackar Umeåföreningen för den prydliga »Merkurius». Publikationen har tydligen alltså varit en realitet. Umeåpojarna tänkte nu själva starta en liknande tidning, till och med om man skulle behöva ta till tvångsåtgärder för att fylla dess spalter. Brevet innehöll en detaljerad redogörelse för bytesorganisationen och slutade med upplysningen: »Vi brevväxla ej med någon annan frimärkssamlareförening.»

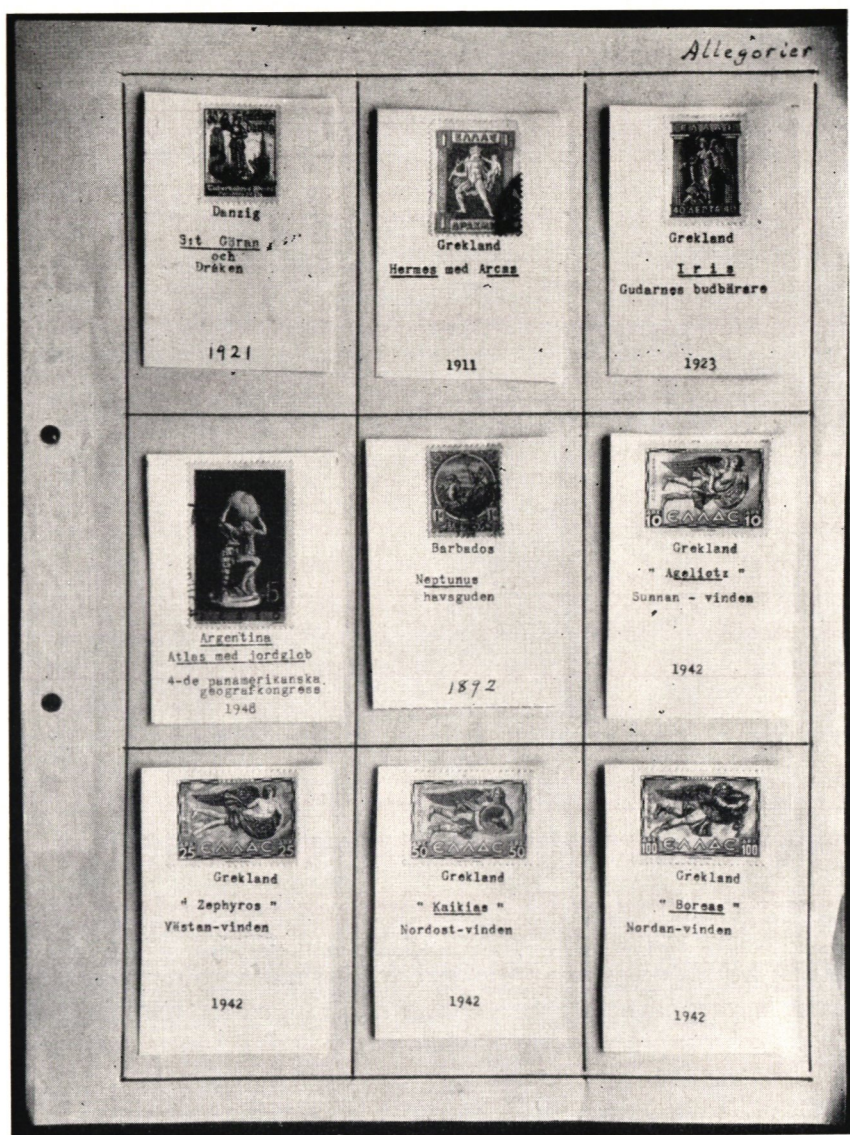
Hur ödet gestaltade sig för dessa båda föreningar i Uppsala och i Umeå har jag mig icke bekant. Själv tog jag studenten våren 1893 och utgick därmed ur Uppsalasammanslutningen.

Hur gick det då i fortsättningen med min egen filatelihobby? Det kanske ligger utom ramen för min framställning men det kan måhända ligga något av intresse i att höra huru frimärkslivet gestaltat sig för en som haft filateli som hobby under 7 decennier.

Redan innan jag slutat skolan fick jag en idé att på ett för mig nytt sätt skaffa utländska bytesmöjligheter. Alla de dubblettmärken jag fick genom »Myrgubben» borde ju på något sätt kunna utnyttjas.

Jag lade in ett 40-tal eller 50-tal olika svenska märken i ett kuvert med åtföljande förslag till frimärksbyte och adresserade brevet till »Primus vid läroverket» i någon stad i de skandinaviska länderna. Jag var visserligen uppe i de högsta gymnasieringarna, men jag fann det för mig bekvämast att nöja mig med Skandinavien. Dit kunde jag utan vidare skriva på svenska och jag behövde ej krångla med lexikon, grammatika och besvärliga ändelser.

Jag började med städerna Ribe, Bergen, Helsingfors och Reykjavik. I allmänhet visade sig metoden vara tillfredsställande. Breven kommo

Ett blad ur professor Bodmans motivsamling, avd. Allegorier.

givetvis att först gå genom rektor och vidarebefordrades sedan av honom till lämplig person.

Finlandskorrespondensen började rätt egendomligt. Mina märken dit kommo tydligen i helt andra händer än jag ämnat. Det var en kapten Ivar Gulin, som fått hand om märkena. Och det första svarsbrevet från honom började litet säreget, nämligen med (visserligen inkapslat) ovelt och förebräelser att jag sänt ut så pass goda märken helt på vinst och förlust utan egentlig adressat. Vi kommo emellertid på god fot med varandra och växlade bytessändningar åtskilliga gånger. Han, kapten, blev general och jag, skolpojken, blev professor.

Denna brevbytesmetod utvidgade jag under de första studentåren och bytte med åtskilliga länder: Belgien, Nederländerna, Frankrike, Tyskland, England, Italien, Portugal och U. S. A.

Metoden grundade sig på ömsesidig uppriktighet och ärlighet och jag har sällan eller aldrig funnit mig besviken.

Under årens lopp hava mina filatelistiska intressen specialiserats, såsom vanligt är, och utvidgats. Jag samlar sålunda numera också för-filatelistiska brev, frimärken på hela brev, vanliga normala helsaker, stämplor och rödstämplor (frankostämplor).

Kring år 1925 eller så kom jag på tanken att, till en början av mina många dubletter, lägga upp vad man numera kallar motivsamlingar, exempelvis: Porträtt, Vapen, Byggnader, Stadsbilder, Djur, Växter, Idrott, Symboler osv. Varje grupp som en helhet för sig. Varje märke klistrar (!) jag fast överst på en liten vit kartong, 5×7 cm. Olinjerat papper i kvartformat rutar jag själv in med bläck i 9 rutor, stående rektanglar, 3 rader med 3 rutor i varje rad. Varje blad förstärkes i vänstra kanten på baksidan med en tunn, 2 cm bred kartongremsa. Bladet hållslås och sättes sedan in i vanliga hållslagspärmar. På varje liten kartong skriver jag nedanför märket med skrivmaskin överst landet och därunder motivet med korta data och längst ned emissionsåret.

Den lilla vita kartongen fästes på pappersarket med två vikta klisterremсор på baksidan sittande c:a $\frac{1}{2}$ cm från övre och nedre kanten. Det blir då föga besvär att byta plats när så skulle tarvas. Märken efter de gamla klisterremсорna komma alltid att överskylas av den nya kartongen.

Kring år 1950 fick intendenten vid Tekniska Museet, Torsten Althin, syn på min motivsamling. Initiativkraftig som alltid frågade han mig någon dag senare om jag ville hjälpa till att för museets räkning lägga upp en samling med motivet »Teknik och Filateli». Jag tog gärna på mig uppdraget och började så smått.

Samlingen växte långsamt i början men i alla fall så att, när museet höll sin s. k. Polhemsdag den 30 augusti 1951, samlingen vuxit till mellan 300 och 400 olika frimärken. Den var så stor att museet då ansåg sig kunna ordna en liten utställning i samarbete med Postmuseum. I Tekniska Museets årsbok »Daedalus» för år 1952 finnes ett uppslag med frimärksbilder, 24 st. representativa märken med skilda motivgrupper inom teknik. Samlingen omfattar f. n. (mars 1957) cirka 3 100 olika frimärksbilder.

Som framgår av min lilla uppsats kan jag intyga att filatelen ända från pojktiden och fram till min sena ålder varit ett tidsfördriv som givit mig oändligt nöje. Möjligen måste jag erkänna att det icke varit ekonomiska kalkyler som legat som drivande kraft bakom mitt samlande utan det har varit i fyndens nyhet som tjusningen legat och allt fortfarande ligger. Och så skall det väl vara med det man kallar hobby.